

Padesát let od požáru oderského zámku

Odry, 17. ledna 1964. Byl páteční mrazivý večer a gymnasté Slávka Jelínka se právě vraceli okolo osmé hodiny z tréninku. U bývalého kina se pak rozcházeli do svých domovů. Ti z nich, kteří pokračovali po Zámecké ulici, uviděli v plamenech střechu levé části oderského zámku. K požáru se sjížděly požární sbory z blízkého i dalekého okolí, nejvíce z nich vynikli profesionální hasiči z Ostravy-Vítkovic. Mráz¹ jim ztěžoval získávání dostatečného množství vody a údajně jim také zamrzaly ventily a spoje na rozvodech hadic... Tak asi - podle očitéch svědků - probíhal v Odrách onen hrůzný večer. Co toho 17. ledna 1964 způsobilo požár zámku, jaké byly jeho následky a jak tato historická památka vypadala před požárem se pokusíme stručně uvést v následujícím příspěvku.

Odry, 1905. Pohled na průčelí zámku.

Oderský zámek byl v polovině 13. století postaven jako hrad pány ze Šternberka na obranu proti nájezdům Tatarů. Byl to mohutný, původně gotický hrad, postavený na vyvýšené říční terase na pravém břehu řeky Odry v severovýchodním rohu vnitřního města. Měl původně podobu pravouhlého trojúhelníka s příčným vnitřním palácovým křídlem, které rozdělovalo vnitřní nádvoří hradu. Celému objektu vévodila uprostřed západní strany nádvoří, obrácené směrem k náměstí, vysoká kruhová věž. Na severovýchodě a severozápadě se k hradu připojovaly vnější městské hradby. Pod hradem se nacházely tři

rybníky, změněné v pozdější době na zámeckou zahradu.

Za pánů ze Zvole byl starý hrad přestavěn na renesanční zámek tvaru čtyřhranu, který uzavíral dva dvory. Cesta k zámku vedla od náměstí úzkou uličkou a padacím mostem překonávala hradební suchý příkop.

Roku 1730 dal František Leopold Lichnovský odstranit starou mohutnou věž, zbořit západní část objektu a na renesančních základech postavit nový barokní zámek. Příkop byl zasypan, most zrušen a povrch zámeckého pahorku osázen lipami. Stavba zámku probíhala v letech 1730 až 1736, pravděpodobně podle návrhu některého

¹ Meteorologická situace v Mošnově 17. ledna 1964: jihozápadní vítr 2 m/s, cca 11 cm sněhu, průměrná teplota -5°C.

žáka J. Lukase Hildebranta. Roku 1734 byla v 1. patře jižního křídla zbudována nová překrásná barokní kaple Zvěstování Panny Marie, zdobená malovanými freskami, umělým mramorem a cenným oltářem. Ze starého zámku se zachovaly nejen renesanční klenby, ale i zbytky původního gotického zdiva a ostění. Roku 1834 byl zámek renovován a některé části klasicistně a empírově upraveny. Tyto úpravy ovlivnily především podobu zámeckých fasád a parku. Byl zrušen příkop na západní straně zámku a odstraněna zeď, obklopující zámeckou zahradu. Zahradu od města oddělovaly již jen litinové

mříže, které nahradil v roce 1927 drátěný plot. Roku 1953 byl plot úplně odstraněn a zámecká zahrada se tak volně připojila k náměstí. V letech 1833 až 1834 byla také postavena dřevěná chodba, vycházející z jihozápadního nároží zámecké budovy, která spojila zámek s farou a kostelem. Posledním majitelem oderského zámku byl Adam hrabě Potocki, který ho vlastnil za první republiky. Žádné úpravy zámku do konce 2. světové války neprováděl, takže se nám zámek zachoval v podobě z roku 1834. Byl považován vedle zámků v Kuníně a v Kravařích za jeden z nejhezčích zámků na severovýchodě Moravy.

Odry, 1905. Pohled na budovu zámku ze zámeckého parku.

V roce 1945 byl zámek poškozen při bojích o město, ale již koncem roku 1950 byl opraven a využit pro správní a kulturní potřeby města. V letech 1952 a 1953 byla provedena oprava zámecké kaple, při níž byly odkryty a zrestaurovány původní barokní fresky. V opravené budově zámku byly v přízemí umístěny kanceláře městského národního výboru, knihovna, hudební škola a městský archiv, později i úřadovna Veřejné bezpečnosti. V přízemí měl taktéž byt správce zámku. V 1. patře zámku se nacházel přednáškový a hudební sál pro veřejnost, loutková scéna, klubovny a zámecká kaple.

Vraťme se však zpět k onomu 17. lednu 1964. Toho dne prováděli pracovníci Komunálních služeb města Oder v 1. patře zámku opravu sálu loutkové scény, který si během práce vytápěli. V sále loutkové scény byla dvoje kamna, ve kterých se v době oprav intenzivně topilo

dřívím a hnědým uhlím. Protože večer měla být divadelní zkouška, nechali ještě pracovníci Komunálních služeb po 15. hodině jedna kamna v provozu. V komínu zazdžený trám² se od horkého vzduchu vznítil a od hořícího trámu se požár rychle přenesl na krov budovy a podlahu půdy a následně i na větší část střechy budovy zámku. K požáru přijelo několik požárních jednotek, mimo oderských požárníků to byly i požární jednotky z Nového Jičína a Ostravy - Vítkovic. O účinnosti jejich požární akce jsou rozporné informace svědků - je ale skutečností, že požár podstatně ztratil na své intenzitě jakoby zázrakem právě u zámecké kaple, což tuto nejcennější památku interiéru zámku zachránilo od destrukce.

Následky požáru oderského zámku byly specifikovány pracovníkem Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Ostravě dne 21. ledna 1964 prohlídkou poškozeného objektu. Na místě bylo zjištěno,

² *Výjádření okresního prokurátora: „Poslední oprava krovů a trámů v budově zámku byla prováděna v roce 1924, nedalo se proto již zjistit, kdo za to odpovídal, ani kdo by se mohl vyjádřit k zazdění trámu v komíně. Protože nebylo známo, že v komíně je zazdžený trám, což bylo šetřením prokázáno, nelze činit za způsobení požáru zodpovědnou žádnou osobu“.*

Odry, 1964. Počátek požáru.

Odry 1964. Požár střechy.

že shořela téměř celá střecha až na část v délce asi 8,00 m na jižním křídle zámku. V této části neprohořely trámové stropy nad 1. patrem. Rovněž strop nad kaplí v 1. patře s freskovou výmalbou nebyl poškozen. Ostatní trámové stropy nad půdorysem 1. patra i hlavním schodištěm se následkem požáru zřítily. Okna a dveře v místnostech byly v této etáži značně poškozené, větší část zničená. Schodiště bylo zavaleno spadlou sutí (střešní krytinou a materiálem ze stropu), dřevěné schodišťové zábradlí (balustráda) bylo poškozeno. Prostory v přízemí vesměs se zaklenutými stropy nebyly požárem zasaženy. V důsledku lokalizování požáru došlo k promočení zachovalých stropů. Při prohlídce bylo zjištěno, že se zřítily nadstřešní a půdní část komínového tělesa do prostoru bývalého hlediště loutkové scény. Rovněž v přízemním zdivu se projeví trhliny v navázání příčného zdiva na zdivo obvodové. Souvislost těchto trhlin lze zdůvodnit nárazovým přetížením stropů v důsledku zřícení kovové konstrukce s krytinou a materiálu stropů nad místnostmi ve vyšším podlaží.

Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody Severomoravského kraje v Ostravě po zhodnocení dané situace a s ohledem na umělecko-historickou hodnotu daného objektu doporučilo projednat v radě ONV v Novém Jičíně možnosti obnovy zámku v Odrách. Jak toto doporučení v dalších letech dopadlo, se může každý návštěvník oderské městské památkové zóny přesvědčit sám.

Odry, 1964. Zámek po požáru, pohled na průčelí zámku.

Zbouráním zámku ztratila severovýchodní Morava jeden z nejcennějších zámeckých objektů II. kategorie a město Odry svou architektonicky nejhodnotnější budovu. Je třeba litovat, že před zbouráním nejcennější části zámku - barokní kaple Zvěstování Panny Marie - nebyla pořízena její dokumentace. Proto nám ji na závěr tohoto příspěvku dovoluje velmi stručně představit z pera regionálního historika pana Františka Šustka³.

Zámecká kaple se skládala ze dvou částí, z klenutého presbyteria obdélníkového půdorysu, ve kterém byl vpředu umístěn oltář, a z klenuté lichoběžníkové lodě. Při zadní stěně kaple byly umístěny malé varhany a uprostřed stávaly lavice pro návštěvníky kaple. Kněžiště bylo od lodě odděleno půlkruhovitým, římsovitě profilovaným obloukem z barevného leštěného umělého mramoru. Z téhož materiálu byly zhotoveny původní oblouky nad dvěma bočními okny po obou stranách oltáře. Umělým mramorem byl také obložen stůl oltáře. Oltář byl umístěn u stěny mezi dvěma okny, vedoucími do zámecké zahrady. Ze dvou místností sousedících s kaplí vedla do presbyteria dvě již zmíněná polokruhovitá okna, jimiž bylo možné

z těchto místností sledovat bohoslužby. Malířská výzdoba kaple byla bohatá, fresky byly velmi živé, barevně sladěné a mistrně prokomponované. V presbyteriu byla na klenbě znázorněna alegorie vítězství křesťanské víry. Uprostřed obrazu bylo namalováno dítě se svatozáří, jedoucí na dvoukolovém římském voze, taženém čtyřmi okřídlenými bytostmi, jež znázorňovaly čtyři evangelisty. Po levé straně dítěte byl namalován starozákonní velekněz se skupinou tří pastýřů, po pravé straně postava ženy se skupinou starce a tří ženských postav. Pravděpodobně šlo o Zachariáše a Alžbětu, jedoucí dítě byl buď Ježíš, nebo sv. Jan Křtitel. Vpředu na bočních stěnách lodi se zachovaly barevně provedené původní šlechtické znaky majitelů oderského zámku a panství - vlevo byl znak rodu pánů Lichnovských, vpravo znak pánů z Werdenberku. Nad zadním levým vchodem do kaple jsme mohli číst ozdobný nápis se skrytým letopočtem v překladu tohoto znění: „Pohleď, kdo zbudoval, Tobě Panno Maria, věnoval“. Sečtením vyvýšených a červeně napsaných písmen kryptogramu, bylo možné určit letopočet postavení kaple na rok 1734.

Odry, interiér zámku - oltář zámecké kaple.

Odry, interiér zámku, detaily oltáře zámecké kaple.

Článek připravili členové HVS Odry:
text: Pavel Kašpar st.
fotografiemi doplnil: Emil Mateiciuc

Použité zdroje:

Jiří Tichánek, Zdeněk Šerý: „Šlechtická sídla na Novojičínsku“. Svoboda, Praha, 1983

František Musil, Miroslav Plaček: „Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska“. Libri, Praha, 2003

Jarmila Boudová: „Návrh stavebního vývoje města Oder...“ Seminární práce 1993, Filosofická fakulta UP Olomouc

František Šustek: „K zániku zámku a dalších památek v Odrách“. Neuveřejněný článek, určeno pro Novojičínský sborník 1967

Úřední dokumenty k požáru oderského zámku, 1964. Archiv Městského úřadu Odry

Použité obrázky jsou z archivu Muzejního spolku Rolleder, o.p.s. Odry a členů Sboru dobrovolných hasičů Odry (R. Krumpolec)

3 František Šustek (*26.7.1914 / † 12.7.1999 Spálov), inspektor kultury ONV Vítkov a bývalý archivář města Odry

4 Latinsky „ASPICE QVI EREXIT TIBI VIRGO MARIA DICAUIT“.